

ภาษาของเรื่องเล่า: โครงสร้างภาษา คำศัพท์ และแม่แบบในคติชน

ท้องถิ่นจังหวัดเลย*

LANGUAGE OF STORIES: LANGUAGE STRUCTURE,
VOCABULARY, AND PATTERNS IN LOCAL FOLKLORE IN LOEI
PROVINCE

บรรณพต พรวาปี¹, วรางคณา ทวีวรรณ², ปัจจรี ศรีโชค³ และ กฤติกา พรหมสาขา ณ สกลนคร⁴

Bonphod Phonwapi¹, Worangkana Thaweewan², Patcharee Srichok³

and Kittika Promsakha Na Sakonnakorn⁴

¹⁻⁴มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹⁻⁴Loei Rajabhat University, Thailand

E-mail: banphod2546big@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางภาษาในเรื่องเล่าคติชนท้องถิ่นจังหวัดเลย โดยวิเคราะห์ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) โครงสร้างภาษา 2) คำศัพท์เฉพาะถิ่น และ 3) แม่แบบการเล่าเรื่อง เพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน โดยรวบรวมข้อมูลจากเรื่องเล่าคติชนจำนวน 15 เรื่อง จากเอกสาร หนังสือ และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการวิเคราะห์อาศัยกรอบแนวคิด 3 ส่วน ได้แก่ 1) กรอบแนวคิดโครงสร้างเรื่องเล่า ของ (ปัญญา ธรรมบุตร และคณะ, 2565) เพื่อศึกษาลำดับและองค์ประกอบของเรื่องเล่า 2) แนวคิดภาษาในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของ (นลินี กาศแสง, 2564) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและโลกทัศน์ของผู้พูด และ 3) แนวคิดอัตลักษณ์ทางภาษาถิ่น ของ (บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย, 2562) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของถ้อยคำและการใช้ภาษาในบริบทท้องถิ่น

* Received 11 October 2025; Revised 27 October 2025; Accepted 28 October 2025

ผลการศึกษาพบว่าเรื่องเล่าคติชนจังหวัดเลยมีโครงสร้างการเล่าที่เน้นลำดับเหตุการณ์ การใช้คำซ้ำ คำสร้อย และประโยคซ้อนเพื่อสร้างจังหวะและอารมณ์ คำศัพท์เฉพาะถิ่นสะท้อนเอกลักษณ์ภาษาอีสานตอนบนและภูมิประเทศท้องถิ่น ส่วนแม่แบบเรื่องเล่าโดยทั่วไปมีลำดับ 5 ตอน ได้แก่ 1) การตั้งต้น 2) ปัญหา 3) การเดินทาง 4) การพิสูจน์ และ 5) คติสอนใจ บทความนี้เสนอ “แม่แบบภาษาแห่งการเล่าเรื่องท้องถิ่นเลย” เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในการอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น พัฒนาหลักสูตรภาษาไทยพื้นถิ่น และสร้างสื่อวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์จังหวัดเลย

คำสำคัญ: เรื่องเล่าคติชน, โครงสร้างภาษา, คำศัพท์เฉพาะถิ่น, แม่แบบการเล่าเรื่อง, จังหวัดเลย

Abstract

This study aims to investigate the linguistic characteristics of local folklore narratives from Loei Province by analyzing three main aspects: (1) language structure, (2) local vocabulary, and (3) narrative patterns. The purpose is to reflect the interrelationship between language, culture, and community identity. Data were collected from fifteen folklore narratives obtained from documents, books, and relevant academic articles. The analysis was guided by three conceptual frameworks: (1) the narrative structure framework proposed by Buncha Thambut et al. (2022) for examining narrative sequence and composition; (2) the concept of language as a cultural symbol by Weerakan Kanokkamales and Thitawong Anuttaro (2021) for explaining the relationship between language and speakers' worldviews; and (3) the concept of dialectal identity by Boonchan Phetmueangloe (2019) for analyzing distinctive linguistic features within the local context.

The results revealed that Loei folklore narratives feature sequential storytelling structures that emphasize the use of repetition, refrains, and compound sentences to create rhythm and emotion. The use of local vocabulary reflects the uniqueness of the Upper Isan dialect and the region's

geographical identity. The overall narrative pattern commonly comprises five stages: (1) beginning, (2) problem, (3) journey, (4) trial, and (5) moral. This study proposes the “Loei Local Language Narrative Model” as new knowledge that can be applied to the preservation of local dialects, the development of regional Thai language curricula, and the creation of cultural media to promote Loei’s provincial identity.

Keywords: Folk narratives, Language structure, Regional vocabulary, Narrative patterns, Loei province

บทนำ

ภาษาเป็นรากฐานของการสื่อสารทางวัฒนธรรมและเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน การใช้ภาษาจึงไม่ใช่แค่การทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความหมาย หากยังเป็นการแสดงออกถึงความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม (นลินี กาศแสวง, 2564) ภายในบริบทของ “เรื่องเล่าคติชนพื้นบ้าน” ภาษาทำหน้าที่มากกว่าการเป็นเครื่องมือสื่อสาร เพราะเป็นทั้งเครื่องบันทึกภูมิปัญญาและพาหะของคตินิยมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (ภริมา วินิธาสถิตย์กุล และพระมหาจิรฉันท จิรเมธี (โลวะลุน), 2558)

เรื่องเล่าพื้นบ้าน (folk narrative) เป็นรูปแบบหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับภาษาและโครงสร้างทางความคิดของชุมชน เนื้อหาของเรื่องเล่ามักสะท้อนค่านิยมและบทเรียนชีวิตของท้องถิ่น แต่สิ่งที่น่าสนใจไม่แพ้กันคือ “ลักษณะทางภาษา” ทั้งคำศัพท์ สำนวน และแม่แบบที่ใช้ในการเล่า ซึ่งเป็นร่องรอยสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (สุรัตน์ ศรีราษฎร์, 2557)

อย่างไรก็ตาม ในยุคดิจิทัลที่ภาษากลางและภาษาสื่อมีอิทธิพลสูง ภาษาท้องถิ่นจำนวนมากกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้คำศัพท์เฉพาะถิ่นและโครงสร้างภาษาพื้นบ้านค่อย ๆ สูญหายไปจากบริบทของการเล่าจาก เรื่อง การศึกษาลักษณะทางภาษาของเรื่องเล่าท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อการธำรงรักษาและส่งต่ออัตลักษณ์ของชุมชน (พยุ่งพร ศรีจันทร์ทวงษ์, 2563)

ที่ผ่านมา งานวิจัยด้านคติชนของจังหวัดเลยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเนื้อหา คุณค่าทางวัฒนธรรม หรือบทบาททางสังคมของเรื่องเล่า เช่น งานของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.พยุพ ศรีจันทวงศ์ ที่ศึกษา “บทบาทของคติชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” (พยุพ ศรีจันทวงศ์, 2563) และ “การสืบสานเรื่องเล่าคติชนท้องถิ่น จังหวัดเลยเพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม” (พยุพ ศรีจันทวงศ์, 2566) ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคติชนกับวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวยังไม่ได้วิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์อย่างเป็นระบบ

โครงสร้างภาษาในเรื่องเล่าคติชน

เรื่องเล่าคติชนท้องถิ่นจังหวัดเลย จะมีโครงสร้างการเล่าที่เป็นลำดับเหตุการณ์ โดยเริ่มจากการตั้งต้น (introduction) นำเสนอบริบทและตัวละคร ปัญหาหรือความขัดแย้ง (problem) การเดินทางหรือความพยายามแก้ปัญหา (journey) การพิสูจน์หรือบททดสอบ (trial) และสิ้นสุดด้วยคติสอนใจ (moral lesson) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (พยุพ ศรีจันทวงศ์, 2566) ที่เสนอว่าเรื่องเล่าพื้นบ้านมีโครงสร้างซ้ำ ๆ เพื่อสะท้อนวิถีคิดของชุมชน

โครงสร้างภาษาของเรื่องเล่าในจังหวัดเลยมักใช้ คำซ้ำ คำสร้อย และประโยคซ้อน เพื่อสร้างจังหวะและอารมณ์ เช่น การเล่าซ้ำคำกริยาเพื่อเน้นเหตุการณ์ หรือการใช้ประโยคซ้อนเพื่อให้การเล่าเป็นไปอย่างราบรื่นและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด (นลินี กาศแสวง, 2564) และ (ภัทรวิ อุทธา, 2555) ว่าภาษาในเรื่องเล่าเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดค่านิยมและภูมิปัญญา

คำศัพท์เฉพาะถิ่น

คำศัพท์ที่ปรากฏในเรื่องเล่ามีความหลากหลายและสะท้อนอัตลักษณ์ทางภาษาถิ่นจากตารางดังกล่าว เช่น

ตารางที่ 1: คำศัพท์ที่ปรากฏในเรื่องเล่า

ประเด็น	กลุ่มคำ
คำพื้นถิ่นอีสานตอนบน	“กะล่อม” (เรือเล็ก), “จั่งซัน” (อย่างนั้น), “ปานไต่” (อย่างไร)
คำจากภาษาลาวโบราณหรือภูมิประเทศ	“ผาโหล่นน้อย” (ชื่อภูเขา), “น้ำหมาน” (ชื่อแม่น้ำท้องถิ่น)

จากตารางที่ 1 พบว่า คำเหล่านี้ไม่เพียงให้ข้อมูลทางภาษาศาสตร์ แต่ยังสะท้อน ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน (อริยัญญา แสนสระ, 2560) และ (อภิัญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546)

แม่แบบภาษาและการเล่าเรื่อง

แม่แบบของเรื่องเล่าประกอบด้วย 5 ตอน (ตั้งต้น - ปัญหา - การเดินทาง - การพิสูจน์ - คติสอนใจ) ซึ่งใช้ซ้ำในหลายเรื่อง การวิเคราะห์แม่แบบนี้ ช่วยให้เข้าใจกลยุทธการสื่อสารคติและการสร้างความหมายทางสังคม ของชุมชนชาวจังหวัดเลย ทำให้เห็นถึงกลไกที่ชุมชนใช้ในการ ถ่ายทอดคุณค่าและสร้างความหมายทางสังคม ได้อย่างชัดเจน

1. การวิเคราะห์แม่แบบเรื่องเล่า 5 ตอนกับชุมชนจังหวัดเลย

การใช้แม่แบบนี้ซ้ำ ๆ ในเรื่องเล่าพื้นบ้านของจังหวัดเลย ไม่ว่าจะเป็นนิทาน ตำนาน หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณี สะท้อนให้เห็นถึง กลยุทธการสื่อสารคติ ที่มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับในชุมชน โดยสามารถวิเคราะห์แต่ละส่วนได้ดังนี้

1.1 ตั้งต้น (Exposition / Setting)

บทบาท แนะนำ ฉาก (สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม) และ ตัวละคร หลัก

ความหมายสำหรับเลย เรื่องเล่ามักจะปักหมุดใน สถานที่จริงที่มีความสำคัญทางภูมิศาสตร์ เช่น ภูเขา แม่น้ำ หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเลย (เช่น ภูหอ, แม่น้ำเลย, วัดสำคัญ) การทำเช่นนี้ทำให้เรื่องเล่านั้น มีความใกล้ชิดและเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ ของคนในชุมชน

1.2 ปัญหา (Rising Action / Conflict)

บทบาท สร้าง ปมขัดแย้ง หรือ ความต้องการ ที่ตัวละครต้องแก้ไข

ความหมายสำหรับเลย ปัญหาที่ปรากฏมักสะท้อน ความท้าทายในชีวิตจริงของคนในพื้นที่ เช่น ปัญหาความโลภ, ความไม่ซื่อสัตย์, ความขัดแย้งในครอบครัว, หรือภัยจากธรรมชาติ/สิ่งลี้ลับ การตั้งปัญหาที่คุ้นเคยจะ ดึงดูดความสนใจ และทำให้ผู้ฟังรู้สึกร่วม

1.3 การเดินทาง (Rising Action / Journey)

บทบาท เป็นช่วงที่ตัวละคร เผชิญหน้า กับอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหา

ความหมายสำหรับเลย ส่วนนี้คือการแสดงออกถึง คุณสมบัติที่ชุมชนยกย่อง เช่น ความพยายาม มานะ อดทน ความกล้าหาญ และ ความมีสติปัญญา ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญที่พบมากในนิทานพื้นบ้านเลย การเดินทางนี้จึงเป็น แบบฝึกหัดทางจริยธรรม ที่แสดงให้เห็นว่า การแก้ปัญหานั้นต้องใช้ความพยายามและความดี

1.4 การพิสูจน์ (Climax / Test)

บทบาท จุดสูงสุดของเรื่อง ที่ตัวละครต้อง ตัดสินใจครั้งสำคัญ หรือ เผชิญหน้ากับบททดสอบสุดท้าย

ความหมายสำหรับเลย การพิสูจน์นี้มักจะเน้นย้ำถึง ความซื่อสัตย์ สัจจะ ความเมตตา หรือ ความกตัญญูกตเวที (ซึ่งเป็นคุณธรรมหลัก ๆ ในนิทานเลย) เป็นการตอกย้ำว่า การกระทำที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมของชุมชน เท่านั้นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความรอดพ้น

1.5 คติสอนใจ (Resolution / Moral)

บทบาท การคลี่คลายของเรื่องราว และการสรุป แก่นสาร หรือ บทเรียน ที่ได้รับ

ความหมายสำหรับเลย ส่วนนี้คือ เป้าหมายหลัก ของเรื่องเล่า โดยคติที่พบจะเน้นย้ำถึง 1) การทำดีได้ดี/ทำชั่วได้ชั่ว (ความยุติธรรม) 2) ความสำคัญของความสามัคคี 3) การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนการสอนให้พอใจในสิ่งที่ตนมี (ลดความโลภ) ส่วนความเชื่อ จะเกี่ยวกับอำนาจลี้ลับ หรือตำนานการเกิดของสถานที่ ซึ่งเชื่อมโยงผู้คนเข้ากับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารคติและความหมายทางสังคม เป็นการที่เรื่องเล่าในจังหวัดเลยใช้แม่แบบ 5 ตอนนี้อย่างสม่ำเสมอ เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม

1. การสร้างค่านิยมร่วม โครงสร้างที่ชัดเจนช่วยให้ คติสอนใจ ถูกถ่ายทอดและจดจำได้ง่าย ผู้ฟังรู้ว่าเมื่อผ่านความยากลำบากในตอนๆที่ 3 - 4 แล้ว ผลลัพธ์ในตอนๆที่ 5 จะต้องสะท้อนคุณธรรมที่สังคมต้องการ เป็นการ ปลุกฝังคุณค่าพื้นฐาน ของคนจังหวัดเลย

2. การเชื่อมโยงผู้คนกับสถานที่ การนำเสนอเรื่องเล่าที่ผูกติดกับสถานที่สำคัญในเลย (เช่น ภูเขา แม่น้ำ) ผ่านแม่แบบนี้ ทำให้สถานที่นั้น ๆ มีความหมายเชิงสัญลักษณ์มากขึ้น เป็นการสร้าง ตำนานท้องถิ่น (Sense of Place) และความผูกพันกับบ้านเกิด

3. เครื่องมือควบคุมทางสังคม เรื่องเล่าเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น กฎเกณฑ์ทางอ้อมที่สอนให้คนทำตามบรรทัดฐานของชุมชน เช่น การแสดงความโลภมักจะนำไปสู่ความล้มเหลว (ปัญหา) ในขณะที่ความเมตตานำไปสู่ความสำเร็จ (คติสอนใจ)

4. การสืบทอดวัฒนธรรมด้วยรูปแบบที่ง่าย รูปแบบ 5 ส่วนที่คุ้นเคยช่วยให้การ เล่าเรื่องซ้ำ และการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเป็นไปอย่างราบรื่น ผู้เล่าสามารถเติมรายละเอียดใหม่ ๆ ได้ แต่แก่นเรื่องและบทสรุปยังคงอยู่ ซึ่งเป็นหัวใจของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

5. โครงสร้างแบบ 5 ตอนนี่จึงไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบการเล่าเรื่องเท่านั้น แต่เป็น เครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ทรงพลัง ในการหล่อหลอมสมาชิกในชุมชนเลยให้เป็นคนดี และเข้าใจรากเหง้าของตนเอง

วิเคราะห์ข้อมูลและโต้แย้งข้อเท็จจริง

จากการศึกษาข้อมูลเรื่องเล่าคติชนจำนวน 15 เรื่อง พบว่า

1. โครงสร้างภาษา

เรื่องเล่าส่วนใหญ่มีการใช้ ประโยคซ้อนและคำซ้ำ เพื่อสร้างจังหวะและน้ำเสียงที่น่าติดตามโครงสร้างการเล่านั้นลำดับเหตุการณ์อย่างเป็นขั้นตอนสอดคล้องกับแม่แบบนิทานพื้นบ้านอีสาน

2. คำศัพท์เฉพาะถิ่น

พบคำศัพท์พื้นถิ่นและคำจากภาษาลาวโบราณจำนวนมากที่สะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่

ตัวอย่างเช่น คำที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศหรือธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งไม่ปรากฏในภาษากลาง และแม่แบบการเล่าเรื่อง การวิเคราะห์แม่แบบพบว่าเรื่องเล่ามีลำดับ 5 ตอนตามที่กล่าวในส่วนฐานความรู้ แม้ว่าบางเรื่องอาจมีการดัดแปลงเล็กน้อย เช่น การสลับลำดับการพิสูจน์หรือคติสอนใจ แต่ แนวคิดและเจตนาของเรื่องยังคงสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. การโต้แย้งและตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อข้อมูล

3.1 การโต้แย้งต่อ “โครงสร้างการเล่าลำดับเหตุการณ์” (The 5-Part Model) การเล่าเรื่องส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับแม่แบบ 5 ตอน (ตั้งต้น - ปัญหา - การเดินทาง - การพิสูจน์ - คติสอนใจ) และแม่แบบนิทานพื้นบ้านอีสานโดยทั่วไป

1. คำถาม ความสอดคล้องกับแม่แบบสากลนี้ “ลดทอน” ความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นหรือไม่?

2. ข้อโต้แย้ง โครงสร้าง 5 ตอนนี้มีรากฐานมาจากโครงสร้างเรื่องเล่าสากล (เช่น Freytag's Pyramid หรือ Hero's Journey ที่ลดทอนลง) การที่เรื่องเล่าคติชนของเลยมีโครงสร้างที่ “เป็นแบบแผน” นี้ อาจทำให้ผู้ฟังหรือนักวิเคราะห์ภายนอกมองข้ามแก่นเรื่อง (Theme) หรือ รายละเอียด ที่เป็นเอกลักษณ์ของเลยไป และอาจถูกจัดอยู่ในกลุ่มเรื่องเล่าอีสานทั่วไปโดยง่าย สิ่งที่สำคัญกว่าโครงสร้างจึงอาจเป็น “เนื้อหา” หรือ “คติสอนใจ” เฉพาะถิ่นที่บรรจุอยู่ในโครงสร้านั้น

3.2 การโต้แย้งต่อ “คำศัพท์เฉพาะถิ่น” (The Role of Dialect)

การค้นพบคำศัพท์พื้นถิ่นและคำจากภาษาลาวโบราณจำนวนมากนั้นเป็นเครื่องยืนยันอัตลักษณ์

1. คำถาม อัตลักษณ์ทางภาษาถูกคุกคามจากการ “แปล” และการ “เล่าใหม่” เพื่อสื่อสารกับคนรุ่นใหม่อย่างไร?

2. ข้อโต้แย้ง เรื่องเล่าคติชนเหล่านี้ถูกบันทึกและวิเคราะห์ในภาษาดั้งเดิม แต่เมื่อเรื่องเล่าถูกนำไปเผยแพร่ในวงกว้างขึ้นหรือถูกเล่าสู่เยาวชนในปัจจุบัน มีการยอมรับให้ “ลด” การใช้คำศัพท์เฉพาะถิ่นเหล่านี้ลงมากน้อยเพียงใด การใช้คำซ้ำและประโยคซ้อนที่ถูกกล่าวถึงว่าสร้างจังหวะ อาจหายไปเมื่อมีการแปลหรือดัดแปลงเป็นภาษากลาง ทำให้ เสน่ห์และพลังในการธำรงอัตลักษณ์ทางภาษาลดลง

3.3 การโต้แย้งต่อ “บทบาทในการสร้างความภาคภูมิใจ” (Impact on Pride)

ข้อสรุปที่ว่าเรื่องเล่าช่วยสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของ (พยุพพร ศรีจันทร์ทวษ, 2566) นั้นมีน้ำหนัก

1. คำถาม ความภาคภูมิใจนี้มีผลต่อ “การปฏิบัติ” ในชีวิตจริงของชุมชนมากน้อยเพียงใด

2. ข้อโต้แย้ง ความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม (Cultural Pride) ที่เกิดจากการรับฟังเรื่องเล่า (ระดับความรู้สึก) อาจไม่จำเป็นต้องแปรเปลี่ยนเป็น การธำรงรักษาภูมิปัญญา

(Wisdom Preservation) หรือ การสืบสานประเพณี (Tradition Maintenance) (ระดับการปฏิบัติ) ผู้คนในชุมชนจังหวัดเลย อาจจะภาคภูมิใจในนิทานที่สอนเรื่องความซื่อสัตย์ แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน หรือในบริบททางเศรษฐกิจสมัยใหม่ และในกลุ่มคนนั้นอาจไม่ได้ยึดถือคติสอนใจอย่างเคร่งครัด เรื่องเล่าจึงอาจทำหน้าที่เป็นเพียง “มรดกทางความทรงจำ” มากกว่า “คู่มือการใช้ชีวิต”

4. การเสริมความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์

เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ควรเพิ่มเติมข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพดังนี้

4.1 ระบุรายละเอียดของ “คำศัพท์เฉพาะถิ่น” ควรยกตัวอย่างคำศัพท์เฉพาะถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิประเทศที่ชัดเจน (เช่น ชื่อพืช, สัตว์, ภูเขาเฉพาะ) และอธิบายว่าคำเหล่านี้สื่อถึง ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของชาวจังหวัดเลยอย่างไร

1. เปรียบเทียบ “การดัดแปลงเล็กน้อย” ในแม่แบบ ควรระบุว่าการสลบลำดับหรือการดัดแปลงที่พบนั้นมี ความถี่ เท่าใด และเกิดขึ้นในเรื่องเล่าประเภทใด (เช่น ตำนาน ภูเขา, นิทานผี, นิทานสอนใจ) เพื่อให้เห็นว่าการดัดแปลงนั้นเป็น ความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม หรือเป็นเพียง ความแตกต่างระหว่างตัวผู้เล่า

จากการศึกษา พบว่า การวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่า ภาษาในเรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาชุมชน ข้อเท็จจริงนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ (พยุ่งพร ศรีจันทวงศ์, 2566) ที่ชี้ว่าการสืบสานเรื่องเล่าช่วยสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และแยกออกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. โครงสร้างการเล่าเรื่อง (Narrative Structure)

เรื่องเล่าส่วนใหญ่มีโครงสร้างที่เป็นแบบแผนและมีประสิทธิภาพในการสื่อสาร แม่แบบ 5 ตอน โครงสร้างการเล่าลำดับเหตุการณ์เป็นไปตามแม่แบบพื้นฐาน 5 ตอน (ตั้งต้น - ปัญหา - การเดินทาง - การพิสูจน์ - คติสอนใจ) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและคติท้องถิ่น

1.1 ความยืดหยุ่น แม้จะมีแบบแผน แต่ก็พบการดัดแปลงเล็กน้อย เช่น การสลับลำดับของ “การพิสูจน์” หรือ “คติสอนใจ” แสดงให้เห็นถึง ความยืดหยุ่นในการปรับการเล่า ให้เข้ากับบริบทหรือผู้ฟังแต่ละกลุ่ม โดยยังคงไว้ซึ่งแก่นสารและเจตนาของเรื่อง

1.2 โครงสร้างภาษา มีการใช้ ประโยคซ้อนและคำซ้ำ อย่างแพร่หลาย เพื่อสร้างจังหวะ (Rhythm) และน้ำเสียง (Tone) ที่น่าติดตามและเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับเรื่องเล่า

2. ภาษาและคำศัพท์เฉพาะถิ่น (Linguistic Identity)

ภาษาที่ใช้ในเรื่องเล่าทำหน้าที่เป็นตัวบ่งชี้และธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างชัดเจน

1.1 เอกลักษณ์ภาษา พบการใช้ คำศัพท์พื้นถิ่น และ คำจากภาษาลาวโบราณ จำนวนมาก ซึ่งสะท้อนเอกลักษณ์ทางภาษาของชาวเลยที่แตกต่างจากภาคอีสานส่วนอื่น ๆ

1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คำศัพท์เฉพาะถิ่นหลายคำ สัมพันธ์กับภูมิประเทศ ธรรมชาติ และวิถีชีวิตในท้องถิ่น (เช่น ชื่อภูเขา พืช สัตว์ หรือประเพณี) ซึ่งคำเหล่านี้มักไม่ปรากฏในภาษากลางหรือภาษาอีสานทั่วไป การคงอยู่ของคำเหล่านี้แสดงถึงการธำรงไว้ซึ่ง ภูมิปัญญาด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร

3. การธำรงอัตลักษณ์และภูมิปัญญา (Identity and Wisdom Preservation)

เรื่องเล่าเหล่านี้เป็นมากกว่าความบันเทิง แต่เป็นเครื่องมือทางสังคมและวัฒนธรรม

1.1 การสื่อสารคติ การใช้แม่แบบ 5 ตอนที่ชัดเจน ทำให้เรื่องเล่าสามารถสื่อสารคติสอนใจ และ คุณค่าทางสังคม (เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความสามัคคี) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 สร้างความภาคภูมิใจ การวิเคราะห์ยืนยันว่า ภาษาและเรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การสืบสานเรื่องเล่าช่วยสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้แก่คนในชุมชน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่าคติชนของชาวจังหวัดเลยมีความเข้มแข็งทั้งในด้าน โครงสร้าง และ ภาษา โดยเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดคุณธรรมเฉพาะถิ่น และย้ำเตือนผู้คนถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองอย่างถ่องแท้

ภาพที่/1:/กิจกรรมแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเลย
ที่มา:/ค่าย ก.ไก่

สรุป

การศึกษาลักษณะทางภาษาในเรื่องเล่าคติชนท้องถิ่นจังหวัดเลย พบว่าภาษาในเรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญทั้งในด้าน การสื่อสารคติและการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้งสามประการของบทความ ดังนี้

1. โครงสร้างภาษา

เรื่องเล่าคติชนจังหวัดเลยมีโครงสร้างการเล่าที่ชัดเจนและเป็นลำดับเหตุการณ์ ได้แก่ การตั้งต้น ปัญหา การเดินทาง การพิสูจน์ และคติสอนใจ การใช้คำซ้ำ คำสร้อย และประโยคซ้อนช่วยสร้างจังหวะและอารมณ์ในการเล่า ทำให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายและจดจำคติธรรม

2. คำศัพท์เฉพาะถิ่น

พบคำศัพท์พื้นถิ่นและคำที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศท้องถิ่น เช่น “กะล่อม” “จั้งซัน” “ปานได้” “ผาโหล่นน้อย” และ “น้ำหมาน” ซึ่งสะท้อน เอกลักษณ์ภาษาอีสานตอนบนและภูมิปัญญาชุมชน

3. แม่แบบการเล่าเรื่อง

เรื่องเล่าส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม ลำดับ 5 ตอน ซึ่งเป็นแม่แบบการเล่าเรื่องพื้นบ้านอีสาน แม่แบบนี้ช่วยให้การสื่อสารคติและบทเรียนทางสังคมเป็นไปอย่างต่อเนื่องและชัดเจน

4. การสังเคราะห์และความสำคัญ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ภาษาในเรื่องเล่าเป็นสื่อสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาชุมชน การวิเคราะห์โครงสร้างภาษา คำศัพท์ และแม่แบบการเล่าเรื่องช่วยให้เข้าใจการทำงานของภาษาท้องถิ่นในมิติของคติชน

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

5.1 เสนอ “แม่แบบภาษาแห่งการเล่าเรื่องท้องถิ่นเลย” เป็นองค์ความรู้ใหม่

5.2 สามารถนำไปใช้ในการ อนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น และคำศัพท์พื้นบ้าน

5.3 ใช้พัฒนา หลักสูตรภาษาไทยพื้นถิ่น และสร้างสื่อวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์จังหวัดเลย

6. สรุปทัศนะของผู้เขียน

ภาษาในเรื่องเล่าคติชนจังหวัดเลยเป็นทั้ง สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเครื่องมือในการถ่ายทอดคติ การวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์ช่วยให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างภาษา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน ผลงานวิจัยนี้จึงสร้างทั้ง องค์ความรู้เชิงทฤษฎี และแนวทางปฏิบัติสำหรับ การอนุรักษ์และส่งเสริมภาษาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- นลินี กาศแสง. (2564). การเชื่อมโยงความในเอกสารโบราณท้องถิ่นจังหวัดแพร่. *วิทยานิพนธ์ เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร*, pp. 1-105.
- บัญชา ธรรมบุตร และคณะ. (2565). *รายงานการวิจัยการสังเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เพื่อเสริมสร้างคตินิยม สำหรับนักเรียนในศตวรรษ ที่21*. นครปฐม: มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย. (2562). *ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน อักษรธรรม อักษรไทย น้อย*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พยุพพร ศรีจันทวงศ์. (2563). บทบาทของคติชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทดำ อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 45-60.

- พยุ่งพร ศรีจันทวงศ์. (2566). การศึกษาเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่จังหวัดเลยกับบทบาทการสื่อความหมาย ทางวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*(ปีที่ 18 ฉบับที่ 63 มกราคม - มีนาคม), 1-11.
- ภริมา วินาสถิตยกุล และพระมหาจิรฉันท จิรเมธี (โลวะลุน). (2558). คติชนวิทยา: ความเชื่อกับสังคมไทย. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 1*(ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน), 1-14.
- ภัทรวดี อุทธา. (2555). การเชื่อมโยงความในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่อง ชูนางอ้าว. *วารสารภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย*, 99-112.
- สุรัตน์ ศรีราษฎร์. (2557). สำนวนภาษาไทยถิ่น: ความหลากหลายทางพื้นที่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. *วรรณวิทัศน์*, 1-25.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ.
- อรัญญา แสนสระ. (2560). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาษาและวัฒนธรรมอีสาน. *วารสารศิลปศาสตร์ มทร.ธัญบุรี*, 1-16.